

Verraton kirjatoukka keskiajalta

Anto Leikola

Richard de Bury: *Filobiblon – Rakkaus kirjoihin*. Suomentanut Kaisa Luntinen. 84 s. Artemisia edizioni, Firenze 2004.

Tapasin *Filobiblonin* ensimmäisen kerran niteessä, johon oli yhteen sidottu Robert Chambersin ”Vestiges of Creation” – eräänlainen Charles Darwinin edeltäjä -, Emersonin esseet sekä Richard de Buryn ”Philobiblon”. Se vaikutti hupaisalta vanhan kirjatoukan korkealentoiselta vuodatukselta, mutta muuten en kiinnittänyt siihen kovinkaan suurta huomiota. Myöhemmin opin tietämään, että teos on bibliofilian suuria klassikoita, ja kun olen jälleen lukenut sen, tällä kertaa suomeksi ja pariinkin kertaan, olen varma että se on ansainnut sijansa suomalaisessakin tietokirjallisuudessa.

Kirjan suomentaja Kaisa Luntinen kertoo mainiossa jälkipuheessaan, että Durhamin piispa Richard de Bury sai tutkielmansa valmiiksi vuoden 1345 alussa, vähän ennen kuolemaansa, ja se painettiin jo inkunaabeliaikana 1473. Englanniksi ja ranskaksi se käännettiin 1800-luvulla, puolelle tusinalle muulle kielelle, mm. ruotsiksi ja viroksi, 1900-luvulla, ja suomeksi vihdoin 2000-luvun puolella.

Suomennoshankkeita oli tietävästi ollut viireillä kaksikin, ja täydestä syystä, sillä nyt voi vain ihmetellä, miten kulttuurimme on tullut näinkin pitkään toimeen ilman *Filobiblonia*. Elektrooniikkaa, e-maileja ja nettejä palvovalle nykyaikajalle se on ehkä entistäkin tarpeellisempi, sillä meilit ja verkot voivat valehdella ja pettää, kirjat eivät koskaan.

Richard de Bury oli Edvard III:n Englannissa merkittävä vaikuttaja, aluksi nuoren kruununprinssin opettaja ja sittemmin, Edvardin nousua valtaistuimelle, diplomaatti, piispa, kansleri ja kuninkaallinen rahainvartija. Kuitenkin hänet muistetaan ennen kaikkea bibliofiilinä. ”Kerrotaan, että hänellä oli enemmän kirjoja kuin Englannin kaikilla muilla piispoilla yhteensä, ja niitä lojui hänen makuuhuoneessaan niin paljon, ettei siellä päässyt askeltakaan kompastumatta kirjoihin”, kertoo suomentaja.

Ja saattaa olla, että kunnon piispa ajatteli itseäänkin kirjoittaessaan:

”Linnat hajoavat maan tasalle, kaupungit tuhoutuvat, riemukaaret sortuvat raunioiksi, eikä paavilla tai kuninkaallakaan ole kirjoja parempaa keinoa taata omaa kuolemattomuuttaan. Kun kirja on kirjoitettu, se tekee kirjoittajalleen sen vastapalveluksen, että

niin kauan kuin kirja säilyy, elää kirjoittajakin eikä voi kadota, kuten Ptolemaios toteaa *Almagestinsa* johdannossa: "Joka on antanut tiedolle elämän, ei ole kuollut."

*

Filobiblon on melko suppea teos, varsinaista tekstiä on vain kuutisenkymmentä sivua. Se jakautuu kahteenkymmeneen lukuun, joista useimmissa puhuu kirjoittaja itse mutta joissakin puolestaan kirjat saavat sananvuoron, kuten luvuissa "Kirjat esittävät valituksensa papeille, jotka ovat jo edenneet virkoihin", "Kirjat esittävät valituksensa munkeille, joilla on omaisuutta" tai "Kirjat esittävät valituksensa kerjäläismunkeille".

Myös sodista kirjat esittävät valituksensa, syystäkin, ja ne pitävät jopa Agamemnonin ja Jeftan uhreja, oman tyttären surmaamista, lievempinä rikoksina kuin kirjojen tuhoamista:

"Kukapa ei järkyttyisi niin onnettomasta polttouhrista, kun veren sijasta uhrattiin mustetta; kun hehkuvassa hiilloksessa rätisevät pergamenttikääröt värjäytyivät verenpunaisiksi; kun ahnaat liekit tuhosivat niin monta tuhatta viatonta, joiden suusta ei ollut valhetta kuultu; kun säälimätön tuli poltti löyhkääväksi tuhkaksi niin suuren joukon ikuisen totuuden työsihoja."

Richard de Buryin kukkaiskielen takana piilee aimo annos huumoria, ja luultavasti juuri se on kantanut hänen tekstiään halki vuosisatojen. Mutta hän ei kaihda yhteiskuntakritiikkiäkään, ja varsinkin pappien ja munkkien maallisuus sanan monessakin mielessä saa hänen tuomionsa: "Munkit rakastavat vain viiniä ja kumoavat sitä vatsaansa yötä päivää, mutta kirjoja he ylenkatsovat ja sysäävät ne halveksien pois silmistään." Jopa eläinten raaka kohtelu saa osuutensa kirjojen valittaessa: "Meidät annetaan maksuksi julmille teurastajille, joiden luona emme ilman hurskaita kyyneliä saata katsella kuinka lampaita ja juhtia pannaan hengiltä, ja heidän hoteissaan me kuolemme lukemattomat kerrat silkasta kauhusta, joka voi vallata lujaluontoisenkin."

Kirjat edustivat Richard de Burylle sekä jumalallista että maallista viisautta, joka oli arvokkaampaa kuin mitkään rahalliset aarteet tai koruesineet. On selvää, että hänelle kirjallisuus oli ennen kaikkea tietokirjallisuutta, joskin hän käyttäi kokonaisen luvun aiheeseen "Miksi emme ole täysin hylänneet runoilijoidenkaan teoksia".

Hän viittaa ehtimiseen Raamatun kertomuksiin, antiikin mytologiaan ja antiikin historiaan ja kirjallisuuteen, jotka hän olettaa sivistyneille lukijoille tunnetuiksi, niin kuin ne tietysti olivatkin ja toivon mukaan ovat yhä (vähemmän sivistyneitä varten suomentaja on lisännyt kirjan loppuun joukon hyödyllisiä viitteitä). Missään hänen historiansa eivät kuitenkaan ole kuivia ja pölyttyneitä – itse asiassa pölyttyneitä ovat vain surkeasti nurkkiin heitetyt kirjat, jotka viruvat siellä lohduuttomina ja ryvetyneinä pelkät kuolien hämähäkkien seitit suojanaan.

*

En ole vertaillut *Filobiblonin* suomennosta alkutekstiin, tai pikemminkin alkuteksteihin, sillä latinankielisiä versioita on useita; suomentaja on käyttänyt hyväkseen niitä sekä englannin-, ranskan- ja ruotsinkielisiä käännöksiä. Suomentaja sanoo koettaneensa näiden versioiden keskellä kuunnella Richard de Buryin oma ääntä, ja lukijasta tuntuu siltä että hän on onnistunut erinomaisesti, luonut *Filobiblonista* sen kaikesa kaunopuheisuudessa elävää suomea.

Aivan ilmeisesti suomentaja on ottanut onkeensa kirjojen varoituksen: "Me joudumme tavan takaa kestävämmän täysin sivistymättömiä tulkitsijoita, kun sellaisetkin jotka eivät osaa kielä ottavat kääntääkseen meidät kielestä toiseen, niin että sanojen oikean merkityksen kadotessa ajatus vääristyy törkeästi päinvastaiseksi kuin kirjoittaja on tarkoittanut!"

Kirjoittaja on oppihistorian emeritusprofessori Helsingin yliopistossa.